Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaosto

Viite: HE 146/2021 vp

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022. Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat, osaavan työvoiman saatavuuden turvaamisen toimenpiteet ja osatyökykyisten työllistymisen parantaminen valtion vuoden 2022 talousarvioehdotuksessa (PL 32)

Vates-säätiö kiittää valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaostoa mahdollisuudesta lausua vuoden 2022 valtion talousarvioesityksestä, pääluokka 32 osalta.

Vates-säätiö sr on vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllistymistä edistävä asiantuntijaorganisaatio. Vates-säätiön näkökulma lausunnossa on erityistä tukea tarvitsevien, kuten vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja osatyökykyisten henkilöiden, työllistyminen, työssä pysyminen ja työllistymismahdollisuuksien edistäminen tulevaisuuden Suomessa.

Suomen hallitus on sitoutunut päätöksillään työhön työllisyysasteen nostamiseksi. Vuosikymmenen puolivälin työllisyysastetavoite, 75 %, toteutuu, jos myös osatyökykyisten henkilöiden ja haastavassa työmarkkinatilanteessa olevien henkilöiden työkyky pystytään ottamaan työmarkkinoiden käyttöön. Tähän tarvitaan monia mahdollistavia toimenpiteitä, joihin talousarvioesityksessä on osoitettu sekä henkilö- että talousresursseja.

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat tullevat lisääntymään työpaikkojen edelleen keskittyessä taajamiin, suuriin keskuksiin ja spesifiin toimialoihin. Rakennemuutostilanteissa on tärkeää, että osaamisen uudistamiseen kiinnitetään huomiota ja tuetaan työvoiman ammatillista liikkuvuutta, mikä tukee myös osatyökykyisten henkilöiden työllistymistä. Näkökulma on huomioitava yksittäisissä toimenpiteissä.

Etenkin heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden **pääsyä työmarkkinoille edistää** työllisyyden kuntakokeilu, erityistehtäväyhtiön käynnistyminen, pohjoismaisen työvoimapalvelumallin toteuttaminen sekä muut aktiivisen työvoimapolitiikan keinot ja kohtaantoa tukevat toimenpiteet. **Rekrytointitukikokeilun** toteutuminen menestyneesti edellyttää työnantajien tietoisuuden lisäämistä ja rekrytointiin kannustamista muillakin kuin taloudellisilla reunaehdoilla. **Työvoimapalveluiden siirto** kuntiin vuonna 2024 tukee ajatusta kestävästä aluekehittämisestä ja paikallisen työmarkkinatilanteen tuntemuksen hyödyntämisestä vaikeimmin työllistettävien henkilöiden kohdalla.

Ohjaamotoiminnan kehittäminen tärkeää

Ohjaamotoiminta on olemassaolonsa aikana todistanut, että matalan kynnyksen ohjaustoiminta tuottaa erinomaisia tuloksia työhön- ja koulutukseen ohjauksen osalta. On hyvä, että talousarviossa on resursseja ohjaamotoiminnan kehittämiseen kuntien omista lähtökohdista, paikalliset olosuhteet hyödyntäen ja huomioiden. Uusi kannustinmalli kunnille ohjaamotoiminnan vahvistamiseksi on hyvä lisä ohjaamotoiminnan kehittämiseen. Kannustinmalli antaa

mahdollisuudet lisätä jo varhaista työllistämiseen kohdentuvaa yhteistyötä kunnan sivistyspalveluiden ja sote-keskuksiin siirtyvien sosiaali- ja terveyspalvelujen kesken. Rekrytointien kohdennusvaatimus auttaa erityistä tukea työllistymisessään tarvitsevien nuorten mahdollisuuksia saada asiantuntevaan tukea Ohjaamoissa.

Pohjoismaisen työvoimapalvelumallin toimeenpano

EU:n elpymisvälineen kautta esitetään rahoitettavaksi pohjoismaisen työvoimapalvelumallin toimeenpanoa. Pohjoismaisessa työvoimapalvelumallissa lisätään yksilöllisen tuen määrää ja pyritään siten tukemaan aiempaa paremmin työllistymistä ja lyhentämään työttömyysjaksojen pituutta. STM:n talousarvioesityksessä (PL 33) olevan arvion mukaan malli vahvistaisi työllisyyttä 9 500 työllisellä.

STM:n talousarvioesityksessä työttömyysturvaan ehdotetaan 0,3 mrd. euron vähennystä. Vähennys aiheutuu työttömien ja lomautettujen määrän arvioidusta laskusta. Työttömyysturvassa on huomioitu Pohjoismaisen työvoimapalvelumallin käyttöönotto 1.5.2022 alkaen. Mallin kuitenkin arvioidaan lisäävän työttömyysturvamenoja voimaantulovuonna 16,7 milj. eurolla ja vuodesta 2023 lähtien 25,0 milj. eurolla.
TEM:n ja STM:n tavoitteiden yhtenäisyys tarvinnee vielä tarkentamista.

Työvoiman kysynnän tukeminen

Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannon paranemiseksi talousarvioesityksessä on tavoitteeksi asetettu, että työttömyyden keskimääräinen kesto vähenisi 47 viikosta 45 viikkoon. Tavoite on melko vaatimaton.

Vates-säätiön näkemys on, että vahvoilla kannustimilla, tiedon lisäämisellä ja muilla talousarviossa esitetyillä toimenpiteillä työttömyyden keskimääräisen keston olisi mahdollista vähetä jopa 42 viikkoon, eli lähelle vuoden 2020 lukua. Samoin työttömyysjaksojen lyhenemisen (virta yli 3 kk työttömyyteen) tavoitetaso tulisi olla selvästi kunnianhimoisempi, esimerkiksi 37 %.

Osaavan työvoiman saatavuuden turvaamisen toimenpiteet

Yritysten menestys perustuu osaavaan työvoimaan ja sen riittävyyteen. Työ- ja elinkeinoministeriön tavoitteena talousarvion kohdennuksessa on mm. työnhakijoiden osaamisen päivittäminen helpottamaan yritysten osaavan työvoiman saatavuutta.

On hyvä, että talousarvio sisältää määrärahan **jatkuvan oppimisen uudistukseen** erityisesti digitaalisten taitojen lisäämiseksi. Osatyökykyisten henkilöiden kohdalla teknologisten kykyjen kasvaminen tukee työllistymistä. Esim. digitalisaatio auttaa omalta osaltaan myös monen osatyökykyisen opiskelijan opintojen edistymistä ja sitä kautta työllistymistä, vaikka kasvokkain tapahtuva ohjaus onkin monelle edellytys sujuviin siirtymiin.

Osaavan työvoiman saatavuuden turvaamisen osalta TEM:n pääluokan talousarviotoimenpiteet risteävät OKM:n pääluokan (PL 29) kanssa.

Oppilashuoltoon, oppilaiden ohjaamiseen ja saavutettavuuteen panostaminen tärkeää

Osana hallituksen tulevaisuusinvestointeja osoitetaan rahoitusta mm. lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmaan, korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelmatyöhön sekä ammatillisten oppilaitosten opettajien ja ohjaajien palkkaamiseen. Oikeus osata - ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava ohjelma jatkuu. Osatyökykyisten ja tukea opintoihinsa tarvitsevien henkilöiden näkökulmasta on hyvä, että oppilas- ja opiskelijahuollon palvelujen vahvistamista jatketaan. Nämä kaikki luovat uusia mahdollisuuksia myös vammaisille ja osatyökykyisille henkilöille oman koulutustasonsa nostoon valtavirtaistamisperiaatteen mukaan.

Ristiriitaa tuottaa kuitenkin se, että jatkuvan oppimisen ohjelmassa tai varsinkaan uudessa osaamisen ja työllisyyden palvelukeskuksessa ei tätä kohderyhmää näy juuri millään tavalla. Jatkuvan oppimisen ohjelmapapereissa mainitaan aliedustetut ryhmät, mutta se ei kokonaisuuden kannalta tuo osatyökykykyisille ja vammaisille henkilöille riittävää huomiota.

Elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoituksesta ehdotetaan kohdistettavan rahoitusta jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän ja siihen liittyvän digitalisaatio-ohjelman kehittämiseen paitsi OKM:n myös TEM:n pääluokissa (ELY-keskukset).

Talousarviosta ei suoraan käy ilmi, voitaisiinko elpymissuunnitelmasta ohjata rahoitusta myös osatyökykyisten ja vammaisten henkilöiden kohderyhmälle.

Myös vammaisille ja osatyökykyisille henkilöille on suotava tasavertaiset mahdollisuudet kerryttää omaa osaamistaan tulevaisuuden työelämän vaatimusten suuntaan.

Osatyökykyisten henkilöiden työllistymisen parantaminen

Talousarvioesitykseen liittyy esitys laiksi osatyökykyisten henkilöiden työllisyyden edistämisestä. Laki pitää sisällään erityistehtäväyhtiön perustamisen ja toiminnan aloittamisen vuoden 2022 alussa. Yhtiön tavoitteena on parantaa osatyökykyisten työllistymistä ja tukea siirtymiä edelleen avoimille työmarkkinoille. Yhtiön toiminta tulee rakentaa yhteistyössä välityömarkkinoilla jo toimivien kanssa ja toimintamalleiksi tulee ottaa jo olemassa olevia hyviä malleja, kuten IPS Sijoita ja valmenna -malli. EU:n elpymis- ja palautumissuunnitelmasta kohdentuu 5 milj.euroa Työkykyohjelman ja IPS Sijoita ja valmenna -mallin toimenpiteiden laajentamiseen, joita tulee laajasti hyödyntää.

Vates-säätiö pitää tärkeänä, että erityistehtäväyhtiön työnohjaus ja työhönvalmennus on riittävästi resursoitu, jotta toiminta mahdollistaa todelliset siirtymät avoimille työmarkkinoille.

Talousarviossa on rahoitusta ohjattu myös osatyökykyisten henkilöiden työkykyohjelman toteuttamiseen. Työkykyohjelma on ollut käynnissä vasta lyhyen ajan, eikä sen tuloksellisuutta vielä pystytä arvioimaan. On tärkeää, että hallituksen talousarvioesityksessä mahdollistetaan moninaisten toimenpiteiden toteuttaminen työkykyohjelman puitteissa, jotta erityistä tukea työllistymisessään tarvitsevat henkilöt saadaan työllistämisen tuen piiriin, sekä työllisyyspalvelujen että sosiaalipalvelujen puolella, mahdollisimman tiiviissä yhteistyössä.

Työkykyohjelmassa toteutettavat erilaiset neuvontapalvelut – sekä digitaaliset että muut – tulee kyetä toteuttamaan riittävin asiantuntijaresurssein.

Talousarviossa on asetettu tavoitteeksi osatyökykyisten työttömien henkilöiden määrän väheneminen. Vuodesta 2020 vuoteen 2022 vähenemä olisi vain 159 (33 159 – 33 000). Jo pelkästään erityistehtäväyhtiön työllistämistavoitteeksi on Hannu Mäkisen selvitysraportissa ilmoitettu 1000 henkilöä ja Pohjoismaisen työvoimapalvelumallin käyttöönoton on kerrottu lisäävän 9 500 työllistä, mikä merkitsee työttömien osatyökykyisten määrässä pääsyä 32 000 henkilöön. Tätäkin tavoitteellisempi lukumäärä on mahdollinen oikeilla kohdennuksilla ja riittävillä tukitoimilla.

Vates-säätiön näkemyksen mukaan osatyökykyisten henkilöiden työllistymistavoitteen tulee olla kunnianhimoisempi.

Palkkatukijärjestelmän kehittäminen työnantajia kannustavaan muotoon on kannatettavaa. Palkkatuetusta työstä pitää saada kestävämmät tulokset myös erityistä tukea työllistymisessään tarvitsevien henkilöiden kohdalla. Pohjoismaiseen työvoimapalvelumalliin on TEM:n pääluokassa varattu 70 M€. **Tuota määrärahaa voitaisiin suunnata osatyökykyisten henkilöiden työllistämistoimien osalta vähemmän TE-toimiston oman resurssin kasvattamiseen ja enemmän palveluostoihin mm. välityömarkkinatoimijoilta ja kasvupalveluyrityksiltä.**

Lisäksi palkkatuen määrää tulisi seuraavilla talousarviokausilla nostaa kaikkien työnantajien kohdalla vähintään 60%:iin, ja kytkeä tiiviisti työhönvalmentajan tuki ja -ohjaustoimintaan.

Eri hallinnonalojen palveluiden tiivistäminen/yhteistyö/poikkihallinnollisuus tärkeää

Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävän ja hyvinvoivan Suomen kestävyyden ehtona on korkea työllisyysaste, terveet ja toimintakykyiset kansalaiset sekä vaikuttavat ja tarpeenmukaiset sosiaali- ja terveyspalvelut ja etuudet. Sosiaali- ja terveyspolitiikalla tuetaan työllisyysasteen nousua ja työn tuottavuutta huolehtimalla työntekijöiden terveydestä, hyvinvoinnista sekä toiminta- ja työkyvystä.

Osatyökykyisten henkilöiden työllistymisen parantamiseen liittyy kiinteänä osana sosiaali- ja terveyspalvelut ja niiden integroiminen työllisyyspalveluihin. Työn tekemisen kannattavuus ja työllisyyspalveluiden kehittäminen osana uudistuvaa sote-palvelurakennetta on turvattava. Tämä tarkoittaa, että osatyökykyiset henkilöt saavat sekä kunnalle siirtyviä työllisyyspalveluita että hyvinvointialueille siirtyviä vammais- ja sosiaalipalveluita.

Sosiaali- ja terveysministeriön talousarvioesityksessä (PL 33) kokonaistavoitteiden edistämiseen pyritään poikkihallinnollisesti. Vaikuttavuustavoitteiksi ilmoitetaan, että toiminta- ja työkyky on parantunut, sosiaaliturva kannustaa työhön ja että palvelut ja toimeentuloturva muodostavat yhteentoimivan kokonaisuuden. Työllistymistä edistävät toimenpiteet, joita tehdään STM:n toimialalla, näkyvät työllisyystavoitteiden toteutumisena TEM:n toimialalla.

On tärkeää nähdä osatyökykyisten henkilöiden työllistymisen edistämisen keinojen heterogeenisyys ja moninaisuus sekä hallinnonaloja läpileikkaavat menetelmät että näiden menestyksellisyys avoimille työmarkkinoille sijoittumisessa.

Rakennerahasto-ohjelman tuki

Rakennerahasto-ohjelmassa on yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo nostettu horisontaalisiksi ja toimintaa läpileikkaaviksi teemoiksi. Tulevan rakennerahastokauden ohjelmissa tulisi painotusta kehittää enenevissä määrin myös yhdenvertaisuuden eri teemoihin. Siinä missä sukupuolinäkökulma on hyvin huomioitu valtavirtaistamalla se läpi hankekokonaisuuksien, yhdenvertaisuus on painotuksissa vähemmällä.

Yhdenvertaisessa työelämässä huomioidaan positiivinen erityiskohtelu vamman, sairauden tai muun osatyökykyisyyden perusteen esiintyessä. Tiedon, toimintamallien ja käytäntöjen kehittäminen siihen, miten osatyökykyisten työllistymistä voitaisiin edistää ja tehdä työelämästä monimuotoisempaa, vaikuttaa hallituksen tavoitteisiin hyödyntää kansalaisten työpanosta täysimääräisesti, sekä vaimentaa työllisyyden kohtaanto-ongelmaa.

Vates-säätiön ehdotus on, että yhdenvertaisuus tuodaan tasa-arvon rinnalle rakennerahasto-ohjelmien arvioinnissa.

Helsingissä 7. päivänä lokakuuta 2021

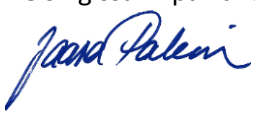

Jaana Pakarinen
Toimitusjohtaja
Vates-säätiö sr.